

SLOVENAČKA RECEPCIJA VLADANA DESNICE I TEMATIZOVANJA SMRTI U NJEGOVIH DELIMA

Marija Mitrović

UDK: 821.163.42Desnica, V.:821.163.6

Pregledni članak

Sažetak: Desnica je u slovenačkoj književnosti bio prisutniji nego brojni drugi njemu suvremeni hrvatski ili srpski pisci. Brojni su i visoko informativni posebno književnokritički tekstovi o Desničinoj prozi. Rad nastoji da odgovori na pitanje na koje je sve načine Desnica bio prisutan na slovenačkom književnom području. Posebnu zanimljivost čine nekoliko lična sećanja književnih kritičara na Vladana Desnicu za njegova života ili neposredno nakon njegove smrti.

Ključne reči: recepcija, prevodi, studije, sećanja

Prva Desničina priča prevedena na slovenački jezik objavljena je već 1950. godine: u antologiju *Hrvatski povojni novelisti*¹ uvrštena je priča *Pred zarjo (Pred zoru)*, koja je u originalu izašla u časopisu *Republika* samo godinu dana ranije. Desnica je u ovoj antologiji bio jedini autor koji još nije imao samostalnu zbirku, što je i istaknuto u napomeni o piscu.

Ovako rano pojavljivanje Desničine proze pred slovenačkom publikom privlači pažnju već i zato što je u domaćoj sredini baš ova priča naišla na negativnu kritiku, i to ne odmah po objavljivanju, nego 1951. godine, kada je bila uvrštena u zbornik *Put u slobodu*, posvećen desetogodišnjici Ustanka.² Od trideset autora, koliko ih sadrži ovaj zbornik, pažnja kritičara lista *Naprijed* Đure Šnajdera³ zadržala se samo na ovoj Desničinoj priči, odričući joj „objektivnost“ i ističući da je njen autor „pisac mračne i nehumane knjige *Zimsko ljetovanje*“.⁴ Pišući odgovor na ovu kritiku, preciznije manipulaciju tekstom, odgovor koji tada niko nije hteo da objavi,⁵ Desnica napominje da je posle objavljivanja pomenute priče

¹ Slavko KOLAR – Marijan MATKOVIĆ (ur.), *Hrvatski povojni novelisti. 1945–1949*, Ljubljana 1950.

² Grigor VITEZ (ur.), *Put u slobodu. Zbornik pripovijedaka i zapisa iz Narodnooslobodilačke borbe*, Zagreb 1951.

³ Šnajderova kritika objavljena je 19. oktobra 1951. u listu *Naprijed*. Šnajderov tekst i Desničin odgovor na ovaj napad citiramo prema knjizi: Vladan DESNICA, *Progutane polemike* (prir. Jovan Radulović), Beograd 2001.

⁴ V. DESNICA, *Progutane polemike*, 99.

⁵ V. DESNICA, „Pozadina i metoda jedne kritike“, *Progutane polemike*, 102–109.

u *Republici* on lično dobio čestitke od Petra Šegedina,⁶ da je priča potom, 1950. godine, preštampana u knjizi *Socijalistički preobražaj našega sela*, u izdanju Matice hrvatske, pod uredništvom Jože Horvata i već pomenutog Šegedina, te da je prevedena na slovenački i uvrštena u antologiju *Hrvatski povojni novelisti*. Ali sada, dodao je Desnica, nakon što je u delu kritike roman *Zimsko ljetovanje* osuđen kao „mračan“ i „nehuman“ – eto gde se ista etiketa lepi i za ovu priču. No, kao što rekosmo, Desničin odgovor Šnajderu nije objavljen, pa je tako u hrvatskoj književnoj sredini i vest o prevodu ove priče skrajnuta, zaboravljena.

U Sloveniji, međutim, priča je i posle toga imala zanimljivu sudbinu: objavljena je još dva puta, i oba puta u novom prevodu. Bilo bi zanimljivo uporediti sva tri prevoda: godine 1950. priču je preveo Božidar Borko; godine 1963. ona je uvrštena u antologiju *Pomlad v Badrovcu*, koju je uredio i preveo Tone Potokar;⁷ treći put priča je objavljena 1976. godine a preveo ju je Miha Matè i uvrstio u antologiju jugoslovenske kratke proze pod naslovom *Na sončni strani*, koju je sam sačinio i objavio.⁸

Diskurzivno predstavljanje Desnice slovenačkoj publici u brojnim kritikama i dužim esejima stvara sasvim osoben lik ovog književnika. Desnica nije jednostavno preveden, on je reinterpetiran, o njemu je stvarana posebna slika; prevodi, osobito kraće proze i odlomka iz romana, samo su jedan deo te recepcije. I kada se radi o istom naslovu, sadržaj knjige ne mora biti isti. Godine 1963. Cankarjeva založba iz Ljubljane objavila je knjigu *Pomlad v Badrovcu*, ali se ona poprilično razlikuje od knjige *Proljeće u Badrovcu*, objavljene 1955. u Beogradu. Slovenačko izdanje obuhvata dvanaest od ukupno petnaest priča Desničine zbirke (izostavljene su *Proljeće*, *Božićna priča* i *Bunarevac*), a dodato je još sedam novih: *Pisana škatlica* (*Šarasta kutijica*), *Delta*, *Sveti Sebastijan*, *Benta-kušcar* (*Benta-gušter*), *Zgodba o fratru z zeleno brado* (*Priča o fratru sa zelenom bradom*), *Modrijan z Jutrovega* (*Mudrac s Istoka*) i *Athanatik*. Među pričama uvrštenim u ovu antologiju njih sedam su bile već ranije objavljene u slovenačkim novinama i časopisima,⁹ a dve (*Pravica* i *Zgodba o fratru z zeleno brado*) svoje će mesto naći u drugim antologijama, nakon što su objavljene u ovoj knjizi.¹⁰

Kako ovu prvu Desničinu knjigu objavljenu na slovenačkom, tako i najveći deo njegove proze preveo je Tone Potokar (1908–1985), publicista i prevodilac sa srpskohrvatskog na slovenački i obrnuto, pisac informativnih tekstova o delima koja je sam prevodio ili smatrao da ih valja približiti publici tadašnje Jugoslavije. Njegov propratni tekst za *Pomlad v Ba-*

⁶ „Drug Petar Šegedin tad mi je toplo čestitao što mi je navodno uspelo ocrtati likove partizana živo, uvjerljivo, sa njihovom istinskom životnom ljepotom, humanošću, pravednošću, bez traga parolizma i retorike.“ *Isto*, 107.

⁷ Vladan DESNICA, *Pomlad v Badrovcu*, Ljubljana 1963.

⁸ Miha MATÈ, *Na sončni strani. Izbor sodobne jugoslovenske kratke proze*, Ljubljana 1976. Desničina priča *Pred zarjo* objavljena je na str. 42–51, a beleška o Desnici na str. 132–134.

⁹ Ova zbirka iz 1963. sadrži ukupno dvadeset pripovedaka. Osim priče *Pred zarjo* slovenačkoj publici su već bile poznate i neke druge: *Pravica* (*Pravda*) u Potokarevom prevodu objavljena je još 1953. godine, i to dva puta: u *Ljubljanskom dnevniku* (br. 106, 9. 5. 1953., 4) i u nedeljniku *Mladina* (11/1953., br. 19, 4–5). Dvapat su objavljene *Pisana škatlica* (*Šarasta kutijica*) u prevodu T. Potokara (*Ljubljanski dnevnik*, br. 260, 1955., 8; *Delo*, br. 149, 2. 6. 1963., 7) i *Delta*, koja je u prevodu Jožeta Zupančiča i sa ilustracijama Melite Vovk objavljena u *Tedenskoj tribuni* (br. 36, 10. 9. 1958., 8), a u prevodu T. Potokara u *Ljubljanskom dnevniku* (br. 153, 30. 6. 1958., 4). U prevodu T. Potokara objavljene su još: *Pomlad v Badrovcu* (*Proljeće u Badrovcu*) u listu *Slovenski poročevalac* (br. 259, 6. 11. 1955., 5), *Sveti Sebastijan* u *Ljubljanskom dnevniku* (br. 153, 30. 6. 1956., 10) i *Obisk* (*Posjeta*) u časopisu *Naša sodobnost* (6/1958., br. 1, 44–54).

¹⁰ Uvrštene su u antologiju *Sodobna hrvaška noveleta* (ur. Radoslav Dabo), štampanu u Mariboru 1974. Druga je objavljena i u antologiji *Pomlad v Badrovcu* (1963).

drovcu nosi skroman naslov *Zapisek o pripovedništvu Vladana Desnice*,¹¹ tj. beleška o prozi Vladana Desnice, ali je ovaj publicista-amater¹² umeo da sakupi i u jedinstven i elegantno jednostavan tekst objedini sve relevantne osobine Desničine proze. Gotovo da bi se moglo reći da ovaj tekst, koji broji ukupno osam strana, čini osnovicu za sve docnije recenzije koje su izlazile u periodičnim publikacijama u Sloveniji. Potokar polazi od konstatacije da u tadašnjoj hrvatskoj prozi dominiraju – kvantitetom i kvalitetom – pisci rodnom iz Dalmacije, s otokâ i iz Primorja. Navodi čak jedanaest tada aktivnih pisaca, od kojih „trojicu svrstavamo u sam vrh današnje jugoslovenske proze: to su Desnica, Kaleb i Marinković“.¹³ Prešavši na samu poetiku pripovedanja, Potokar ističe da za ovu prozu nije najvažnija fabula niti celovitost dela. Desnica se koncentriše na unutrašnji život ljudskog bića, donosi u izvesnom smislu kondenzaciju životnog iskustva, životnu filozofiju, koja je sva prožeta poetičnošću. Iako je prostorno vezana za okolinu Zadra i Šibenika, to nipošto nije regionalna proza, kakva je bila, na primer, Matavuljeva. Jedina sličnost sa ovim realinom jeste upravo to što obojica svoju prozu smeštaju u isti geografski prostor, ali „psihološka analiza karaktera, suptilan način građenja rečenice, izuzetna stilska disciplina, govore u prilog Desnici kao daleko virtuoznijem majstoru“.¹⁴ Desnica ume da se podsmehne ljudima-olupinama, mada u svakome od njih ruje neki crv, nešto što im je zagorčavalo život. No, u sav taj svet pisac ume da udahne veliku meru životne poezije, mnogo toplih, ljupkih detalja.

Teško je – kaže Potokar – već tada, početkom šezdesetih, razumeti one kritičare koji su samo deceniju ranije polemički istupili kada je objavljeno *Zimsko ljetovanje*. Srećom, mlađi kritičari, pre svega Vlatko Pavletić i Čedo Prica, a nešto kasnije i Marjan Matković, odlučno su stali u odbranu pisca – koji je i sam pokušao da obrazloži svoj prvenac, ali mu tekst tada nije objavljen. Potokar zatim citira jedan duži paragraf iz Desničinog teksta *O jednom gradu i o jednoj knjizi*, napisanog 1950. godine a objavljenog u *Zadarskoj reviji* 1954.¹⁵

Zanimljivo je da se Potokar najduže zadržava na „najdubljem proznom tekstu“, na romanu *Proljeća Ivana Galeba*, a ne na novelama koje knjiga donosi, jer će o njima sam čitalac moći da donese sud.¹⁶ Za razliku od podeljenih kritičkih mišljenja izraženih povodom *Zimskog ljetovanja*, ovaj Desničin roman „naišao je na izuzetno pozitivan prijem“ te „od rata naovamo kritika nije toliko pisala ni o jednom delu domaćih autora koliko je pisala o Desnici“.¹⁷ Roman za Potokara predstavlja novinu u sadržajnom u formalnom pogledu, u okviru jugoslovenske književnosti. Nastajao je, kaže, čitavih dvadeset godina; to je

(...) intelektualno-filozofski roman, mozaički komponovana proza velikog formata, nekakav roman-dnevnik, sačinjen od najrazličitijih životnih manifestacija. (...) Roman je sim-

¹¹ Tone POTOKAR, „Zapisek o pripovedništvu Vladana Desnice“, u: V. DESNICA, *Pomlad v Badrovcu*, 419–427.

¹² Po struci je bio mašinovođa, a potom službenik državne železnice. Službovao je u raznim krajevima Jugoslavije, a radni vek završio je u Zagrebu, gde je i umro.

¹³ T. POTOKAR, „Zapisek o pripovedništvu Vladana Desnice“, 420. Sve citate sa slovenačkog prevela M. M.

¹⁴ *Isto*, 424.

¹⁵ Potokar ne navodi gde je i kada objavljen Desničin odgovor na napade, pa smo podatak preuzeli iz knjige V. DESNICA, *Progutane polemike*, 122–131.

¹⁶ Zanimljivo je i da kao godinu objavljivanja romana stavlja 1954, dakle vreme kada roman još nije doživeo objavljivanje u formi knjige.

¹⁷ *Isto*, 424.

fonija, kako u formalnom, tako i u sadržajnom pogledu. Po strani namerno ostaju i priča i akcija.¹⁸

Po veoma izraženoj prisutnosti refleksivnog sloja u romanu Potokar Desničinu prozu stavlja u blizinu Prusta i Bunjina. Tekst završava pohvalama stilu i jeziku ovog pripovedača, kao i nizom korisnih podataka o Desničinih izletima u svet muzike, poezije, filmskog scenarija, drame. Obaveštava nas i o prevodilačkoj delatnosti pisca, kao i o uspesima njegove proze u prevodu na druge jezike.

O knjizi *Pomlad v Badrovcu* objavljene su četiri književne kritike, izišle su u značajnoj dnevnoj (*Delo*), nedeljnoj (*Tedenska tribuna*) i mesečnoj periodici (*Sodobnost* i *Nova obzorja*), a pisali su ih tada značajni književni kritičari (Milan Šega, Rapa Šuklje, Stanko Šimenc, Jože Filo).¹⁹ One su svakako bile važne kao divulgativna sredstva, kao svojevrsna reklama za knjigu, koja je inače bila objavljena u 1200 primeraka. Nema sumnje da sve te kritike uzimaju u obzir informacije koje je o piscu i njegovom delu dao Tone Potokar. Ovde ćemo istaći samo ona svojstva te proze na koja ukazuju ovi kritičari, a ne nalazimo ih u Potokarovom tekstu.

Stanko Šimenc istakao je da je ovaj „protivnik pseudosocijalne literature“ gajio negativan odnos prema „literaturi zasnovanoj na lirizmu u kojoj pisac dugo među prstima mesi kakav bolni trenutak sve dok ga ne umesi u nekakvu zdruljanu, lepljivu ganutost“.²⁰ Ova proza uopšte nije opterećena nostalgijom i romantičarskim odnosnom prema prošlosti; umesto toga tu je „blaga ironija i deziluzija“.²¹ Kada gradi likove, Desnica pre svega traga za onim što je u njima latentno, a što dolazi do izražaja u trenucima kada je čovek posebno uznemiren. Otud želja da likove prati dok su usamljeni i kada i sami nastoje da prodru u svoju podsvest. Ali i unutar ovih prodora u podsvesno Desnica nas opet iznenađuje time što izražava uverenje da se „dve suprotstavljene istine ne isključuju, već mašti nude istu onakvu spoznaju različitosti, kakvu čovekovom oku nude različiti cvetovi u istoj vazi“.²²

Iz teksta koji je Jože Filo objavio u mariborskom časopisu *Nova obzorja* izdvojili bismo rečenicu:

Uprkos tome što pripovedanje prožimaju sarkazam i ironija, uprkos tome što pisac izvrgava podsmehu stari svet, čitalac oseća da autor poštuje ono što je u tom svetu ljudsko i humano. I upravo ga to čini pravim umetnikom.²³

Vest o smrti Vladana Desnice objavljena je na petoj strani glavnog slovenačkog dnevnog lista *Delo* u utorak 7. marta 1967, dakle na sam dan sahrane:

U subotu pre podne u univerzitetskoj klinici Rebro u Zagrebu umro je, nakon višemesečne teške bolesti, pisac Vladan Desnica. Njegovi posmrtni ostaci će biti prevezeni u Islam Grčki

¹⁸ *Isto*.

¹⁹ Milan ŠEGA, „Pomlad v Badrovcu“, *Delo* (Ljubljana), br. 147, 31. 5. 1963., 5; Rapa ŠUKLJE, „Med Sutjesko in Badrovcem“, *Tedenska tribuna*, 12/1964., br. 4, 7; Stanko ŠIMENC, „Pomlad v Badrovcu“, *Sodobnost*, 11/1963., br. 10, 946–947; Jože FILO, „Vladan Desnica, Pomlad v Badrovcu“, *Nova obzorja*, 16/1963., br. 9–10, 474.

²⁰ S. ŠIMENC, „Pomlad v Badrovcu“, 946.

²¹ *Isto*, 947.

²² *Isto*.

²³ J. FILO, „Pomlad v Badrovcu“, 474.

kraj Novigradskog mora (severoistočno od Zadra) i danas, utorak, pokopani u porodičnoj grobnici.²⁴

Tako počinje vest o odlasku pisca kojega kritika smatra „najznačajnim proznim piscem na srpskohrvatskom jezičkom području“, ističe Tone Potokar, pisac ovog *in memoriam* teksta. Istina je, kaže dalje Potokar, da Desnica već duže vremena, osobito posle iznenadnog gubitka supruge, nije objavljivao svoju prozu, bavio se pre svega prevođenjem, pa je pored ostalog preveo Kročeve eseje iz estetike. Iako se kao prozni pisac javio tek u petoj deceniji svog života, postao je vrlo brzo majstor kratke proze, novele, kratkog romana, a vrhunac postigao u romanu-dnevniku o Ivanu Galebu. Kada je u Poljskoj objavljen ovaj roman, koji broji preko 400 strana, postao je tamo najčitanija knjiga. O *Proljećima Ivana Galeba* Potokar zaključuje sledeće:

Tu je pisac sažeo svoje ukupno životno iskustvo pa je ovaj mozaički komponovan intelektualno-filozofski roman u najboljem smislu te reči jedno od najdubljih dela u jugoslovenskim književnostima.²⁵

Svoju prozu Desnica najčešće locira u rodni kraj, mada ga zanima i šire područje unutrašnjosti. Potokar posebno ističe savršenu kompoziciju Desničnih proza, njegov izbrušen jezik i majstorski stil.

U godini Desničine smrti objavljena su još tri značajna teksta: tada najčitaniji četrnaestodnevni list *Naši razgledi* doneo je svojevrstni *in memoriam* iz pera Emila Štampara, a oba tada glavna književna časopisa – *Sodobnost* iz Ljubljane i *Dialogi* iz Maribora – doneli su ozbiljne duže studije o ovome piscu.²⁶ Kako Štefan Barbarič, autor teksta u *Sodobnosti*, tako i Gregor Kocijan, koji je tekst objavio u časopisu *Dialogi*, ističu – po prvi put među slovenačkim kritičarima – značaj teme smrti za Desničin opus.

Iz Štamparovog teksta, naslovljenog *Smrt bojovnika proti smrti*, vredni navesti sledeće rečenice:

Desnici odgovara forma novele jer u biti on ne poseduje pravi epski zamah koji bi ga vodio u širinu. (...) Kroz spoljašnja zbivanja polako i uverljivom psihologijom prodire u unutrašnji svet likova, kako seljaka sa njihovom primitivnošću i lukavošću, tako i onih koji pripadaju propalom građanskom mentalitetu. S te strane su veoma ilustrativne novele: *Oko*, *Posjeta*, *Bunarevac* i posebno *Pred zoru*, s motivom borbe partizana protiv četnika.²⁷

Ob smrti Vladana Desnice

V soboto dopoldne je na univerzitetni klinici Rebro v Zagrebu po nekajmesodni mučni bolezni umri pisatelj Vladan Desnica. Njegovi pozemski ostanaki bodo prepeljani v Islam Grčki blizu Novigradskoga morja (severo-vahodno od Zadra) in danes, v torek, pokopani v družinski grobnici.

S smrtjo tega tihoga človeka, ki je tako premiselno in prepričljivo snoval svojo literarno vezenino, da so ga kritiki razglasili za enega najveljavnejših pripovednikov srbskohrvatskega jezikovnega kroga v tem stoletju, je usahnilo slehernu upanje, da bi nam še kaj napisal. Sicer pa še nekaj let nazaj, zlasti še po ženični nenadni smrti, ni pisal nič živinega. Kvečjemu je po malem prevajal, npr. Cročeve estetiko estetski.

Desnica je nastopil kot umetniško lasno, šele po zadnji vojni, se pravi v petem desetletju življenja. Poglavitno njegovo delo je pripovedniško. Mojster je kratke zgodbe, in nič manjši dalje novele, skoraj povesti, pa tudi kratkega romana. Najobsežnejši tekst, ki ga je napisal, pa je skoraj 400 strani obsegajoči roman-dnevnik »Pomlad Ivanu Galeba«. Na Poljskem je, ko je želel v prevodu, postal era največ branih knjig leta. V njem je pisatelj stisnil vse svoje življenjske skušnjaje, pa je ta mozaično komponirani intelektualno-filozofski roman v najboljšem pomenu besede eno človeško in humanistično najglobljih del v jugoslovenskih literaturah.

Pisatelj svet je svet, v katerem se je bil rodil (Zadar, 1905) in v katerem je živel. Lokacija njegove številne novelistike je dalmatinska, po večini večini, od okolice Zadra pa vse do Dubrovnika, seveda tudi s posegom na kontinent, v nerodovite kraške hribe. Jezik njegov je brušen, kompozicija del klasična, stil dognan, mojstrski.

STONE POTOKAR

Sl. 1. *In memoriam*
Vladanu Desnici
u listu *Delo*

²⁴ Tone POTOKAR, „Ob smrti Vladana Desnice“, *Delo* (Ljubljana), br. 63, 7. 3. 1967., 5.

²⁵ *Isto*.

²⁶ Emil ŠTAMPAR, „Smrt bojovnika proti smrti“, *Naši razgledi*, 16/1967., br. 8, 190; Štefan BARBARIČ, „Podnebja Vladana Desnice“, *Sodobnost*, 15/1967., br. 7, 738–744; Gregor KOCIJAN, „Proza Vladana Desnice“, *Dialogi*, 3/1967., br. 9, 455–459.

²⁷ E. ŠTAMPAR, „Smrt bojovnika proti smrti“, 190.

Kao da je, makar i posthumno, odao počast pripovedaču koji je zbog ove poslednje priče pretrpeo nepravednu negativnu kritiku. Priču *Pravda*, pak, Štampar izdvaja kao prvu u kojoj je Desnica primenio pirandelovsku tehniku prikazivanja relativnosti istine. Na kraju, navodeći jedan duži citat iz romana *Proljeća Ivana Galeba*, Štampar ističe da se on može čitati kao kakva „proročka vizija poslednjih meseci piščeva života u bolnici“,²⁸ i baš tu pisac nudi čitaocu „duhovite eseje raskošne figurativnosti“ koji na inventivan način „objavljaju boj protiv smrti, tog krvnika ljudskoga roda“.²⁹

Štefan Barbarič svoj tekst započeo je kao sećanje na susrete sa Desnicom za njegova života, ali i posle smrti, kada ga je, nekih desetak dana nakon piščevog pogreba, nešto neobjašnjivo poteralo da hodočasti na piščev grob:

Ne znam kako mogu okarakterisati ono što sam poduzeo u nedelju, deset dana nakon pogreba; ne znam je li to bilo hodočašće iz pijeteta ili samo studijski izlet što me nateralo da krenem na put ka Islamu Grčkom. O tom selu egzotičnog imena slušao sam i ranije, naravno, uvek u vezi sa Desnicom i njegovim nasleđenim posedom, imenovanim „dvori Stojana Jankovića“. Znao sam i da je Stojan Janković junak iz narodne epike, da se krajem 17. veka istakao u borbi protiv Turaka, koji su upravo tada bili potisnuti iz Dalmacije do sve preko Dinare. Kada je autobus skrenuo sa asfaltne magistrale na sporedan, izlokani put, tresli smo se i nejednako poskakivali, učinilo mi se da je to baš onaj put kojim su se vozili pripovedač i veterinar Priester ka Mijatovima, kojima je bila obolela krava. I predeo Ravnih kotara je izgledao kao u prozi: vesela zelena boja polja, „skroman pejzaž diskretnih, nežnih odnosa boja nevelikog raspona i bez izrazitijih kontrasta“. Na istom ovom mestu (*Proljeće u Badrovcu*) pisac je predstavio čudnu lepotu proleća na proplancima koji se prostiru od Velebita do Zadarskog kanala. A sasvim je drukčije ovde kada to bujno zelenilo progutaju vrućine, ili u poznu jesen, kada se mutno obzorje pomiče u nedogled (*Zimsko ljetovanje*). Nije, naravno, današnji Islam Grčki takav kakvi su bili Smiljevci, gde su utočište potražili begunci iz Zadra: to mi je bio prvi utisak kada se autobus zaustavio pred krčmom koja nosi ime junaka Stojana Jankovića. Nije mi bio potreban vodič, iako je civilizacija i ovamo prodrla, u ovim se krajevima održalo tradicionalno gostoprimstvo.³⁰

Opisuje Barbarič zatim izgled i namenu Jankovića kule, ističući kako današnjem čoveku smeta što u kuli nema struje, ali zato u vrtu postoji „blago koje je iznad svih blaga – živa voda“. Približava se zatim „zapuštenoj starinskoj kapeli, Sveti Đorđe“. Tu su u porodičnoj grobnici sahranili Vladana, kako ovog pisca oslovljava domaćin Mihajlo Gračan. Opelo je trajalo tri sata, priča dalje meštanim. U ovoj savršenoj samoći završene su, dakle, „igre proljeća i smrti“. Na nadgrobnoj ploči i duž zidova „još su poređani pomalo uvenuti venci“.³¹ Prelazi zatim na predstavljanje piščevog opsesivnog motiva, smrti, na Desničino doživljavanje ovog egzistencijalnog trenutka, pa ga poredi sa sličnom obradom toga motiva u pričama *Georgesova maska* i *Očetova maska*, dakle sa delima Juša Kozaka, ali i sa Montenjevima kontemplacijama, te obradom teme smrti kod Tomasa Mana.

Zapravo se Barbarič, prvi od slovenačkih kritičara, duže zadržao na temi smrti u Desničinom delu. Smatra da je ovaj pisac ovoj temi pristupio spajajući, s jedne strane, intelek-

²⁸ *Isto.*

²⁹ *Isto.*

³⁰ Š. BARBARIČ, „Podnebja Vladana Desnice“, 738–739.

³¹ *Isto*, 739.

tualnu introspekciju, a s druge, emocionalnu pogođenost. Podseća da je „mladi bosanski kritičar“ (ne kaže koji) u romanu *Proljeća Ivana Galeba* nabrojao galeriju od dvadeset smrti, od kojih je – ističe Barbarič – svaka drukčija. Karakteristična je za Desnicu ova spoznaja o individualizovanom umiranju: svako umire u skladu sa sopstvenim životom i karakterom. U svoj umetnički postupak stvaranja portreta ljudi Desnica uključuje, kao bitnu karakternu crtu velikog broja likova koje opisuje, upravo smrt toga lika. Iako je ova tema tako često prisutna, u toj prozi nema ničeg od predromantičarske atmosfere grobova i ruševina. Smrt je ovde u sklopu autorovih razmišljanja o prolaznosti, i to ne samo ljudskog bića, nego i predmeta, navika, shvatanja, razdoblja... Tako posmatrana, smrt prestaje biti tragična, ona je naprosto deo života: „Rađanje i nestajanje su dva dijalektička pojma, jedan uslovljava drugoga, kako je to istaknuto u noveli *Anthanatik*, koja je inače uključena u roman.“³²

Gregor Kocijan je temu smrti kod Desnice još više produbio. Istakao je da je ovom piscu neobično stalo do toga „da prikaže čoveka u različitim životnim situacijama i detektuje njegove emotivne i misaone reakcije, poteškoće, depresije, etičke probleme, svetle i tamne strane ljudske prirode“.³³ Tema smrti je kod ovog pisca, osobito u njegovoj zreloj fazi, u biti neminovna konsekvencija piščevog dubokog psihološkog prodora u čovekov intimni svet, njegove dosledne okrenutosti ka unutaršnjem biću. Izdvaja posebno priče *Proljeće u Badrovcu*, *Spiriti* i *Solilokviji gospodina Pinka*. One, smatra Kocijan, čine most od prve ka drugoj fazi Desničinog stvaralaštva. Tek ovu drugu fazu, koju predstavlja pre svega roman *Proljeća Ivana Galeba*, karakteriše

(...) izrazita okrenutost ka unutaršnjem svetu i pojačana reflektivnost. (...) Njegovo pisanje dobija pravu oštrinu posebno onda kada se kod ljudi ispoljava pakost, bezosećajnost, plitkost i dvostrukost morala.³⁴

Igra „proljeća i smrti“, „svjetlosti i sjenke“ u romanu *Proljeća Ivana Galeba* zapravo je samo radikalno razvijanje ovih zapažanja, koja su obeležena kako intelektualnim, tako i emotivnim osvetljavanjima etičke strukture čovekovog unutrašnjeg sveta. Za Kocijana nema dvojbe: roman o muzičaru Ivanu Galebu stremi ka prevladavanju smrti i rađanju u novom proleću. A to je posledica spoznaje da se pravi mir i sloboda mogu naći samo u sopstvenom unutaršnjem biću; tek tako i tek tada čovek postaje u pravom smislu humano ljudsko biće.

Ono što se može uočiti kao manjak, kao karika koja nedostaje u prezentaciji Vladana Desnice slovenačkoj publici, jeste prevod romana *Zimsko ljetovanje*. To ne znači da se o tom romanu nije pisalo – dapače! Ne samo Potokar u pogovoru za antologiju *Pomlad v Badrovcu*, nego i niz drugih kritičkih osvrtu se tako reći redovno zadržavaju i na ovome delu, ocenjujući ga uvek izuzetno pozitivno, a tekst Kajetana Koviča iz godine 1959. to ističe već u naslovu svoga priloga: *Vladan Desnica, Zimsko ljetovanje in Proljeća Ivana Galeba*.³⁵ Ipak, ovaj manjak, ovaj dug Desnici, ni do danas nije nadoknađen.

³² Isto, 741.

³³ G. KOCIJAN, „Proza Vladana Desnice“, 456.

³⁴ Isto, 457.

³⁵ Kajetan KOVIČ, „Vladan Desnica, *Zimsko ljetovanje in Proljeća Ivana Galeba*“, *Tedenska tribuna*, 7/1959., br. 38, 5.

S druge strane, ono što se takođe lako uočava, ali ovoga puta s pozitivnim predznakom, jeste činjenica da je Desnica bio jedan od retkih hrvatskih i srpskih savremenih pisaca o kojem je neki slovenački autor svoje studije objavio i izvan slovenačkog kulturnog prostora: Janez Rotar, svakako najplodniji i najuporniji analitičar Desničinog opusa u slovenačkoj sredini, objavio je rezultate svojih istraživanja o ovome piscu ne samo u Sloveniji, nego i na srpskohrvatskom, u svim tadašnjim republikama, u različitim publikacijama i zbornicima: svaki njegov tekst o ovome piscu objavljen je barem dva, a nekada i tri puta.³⁶

Prevod romana *Proljeća Ivana Galeba*³⁷ izišao je tek nakon pišćeve smrti, i to dva puta u neobično kratkom vremenskom razmaku, kod dva različita izdavača, ali u oba slučaja u prevodu Toneta Potokara i sa predgovorom Janeza Rotara: godine 1974. mariborska izdavačka kuća Obzorja izdala je ovaj roman u 1200 primeraka, a već 1976. isti je roman objavljen pri Mladinskoj knjizi iz Ljubljane, u ediciji *Beseda sodobnih jugoslovanskih avtorjev*, u čak 7000 primeraka!³⁸ Roman je tom prilikom podeljen u dva toma, u dve knjige čvrstog poveza, i štampan na veoma finom papiru – danas nezamislivo za bilo koji roman suvremenog domaćeg autora u bilo kojoj sredini na teritoriji bivše Jugoslavije! Iako je pisac predgovora za oba izdanja romana ista ličnost, propratni tekst objavljen u drugome izdanju nipošto nije isti. Janez Rotar je za svako od ova dva izdanja napisao izuzetno temeljite i inovativne analize ne samo ovoga romana, nego i ukupne Desničine proze, zadržavajući se pre svega na analizi kompozicije dela i svih njegovih formalnih odlika.

Već na početku studije Rotar navodi rečenicu Andrea Žida u kojoj ovaj ističe da lepa osećanja rađaju loša književna dela,³⁹ čime ovaj tek izabrani docent za srpsku i hrvatsku književnost pri Filozofskom fakultetu u Ljubljani želi da unapred zaštiti pisca čiji je prvi roman *Zimsko ljetovanje* bio svojevremeno naišao na seriju napada kritičara i „kritičara“, ali i da „opravda“ svoju neobično detaljnu studiju o piscu koji u to vreme još nije imao auru velikog pisca. Barem ne u Sloveniji. Nju je tek trebalo graditi.

Rane sedamdesete godine su – kako ističe Radina Vučetić – godine čestih zabrana; na udaru su se umela naći književna, filmska i likovna dela koja su stvarnost slikala tamnim bojama.⁴⁰ Andre Žid, dobitnik Nobelove nagrade (1947), imao je u to vreme visoku po-

³⁶ Osim radova koji će biti pomenuti u ovom tekstu, u bibliografiji J. Rotara ima još nekoliko bibliografskih jedinica koje se odnose na radove o Desnici. Godine 1974. u sarajevskom časopisu *Izraz* (18/1974., br. 2, 155–176) Rotar je objavio „Misaoni i izražajni slojevi u strukturi *Proljeća Ivana Galeba*“, tekst koji je iste godine izišao kao predgovor prvom izdanju preвода romana pod naslovom „Miselnje, snovne in izrazne plasti Desničevih *Pomladi Ivana Galeba*“. Godine 1976. u časopisu *Dialogi* (12/1976., br. 9, 546–553) izišao je tekst „Novo v oblikovanju Vladana Desnice“, a iste je godine ovaj tekst – samo malo izmenjenog naslova – objavljen kao pogovor drugom slovenačkom izdanju romana *Proljeća Ivana Galeba*. Oba su ova teksta potom – ponovo sa malim izmenama – objavljena i u knjizi J. Rotara *Književnost in spoznavanje*. Videti i beleške 47 i 50.

³⁷ Već godine 1958. u dnevnoj štampi objavljena su dva odlomka iz ovog romana: „Brazgotina nad čelom“. Odlomek iz romana *Proljeća Ivana Galeba*. Prev. B. Verbič“, *Ljudska pravica* (Ljubljana), br. 103, 4. 5. 1958., 8; „Okno v svet“. Iz romana *Pomladi Ivana Galeba*. Prev. T. Potokar“, *Ljudska pravica* (Ljubljana), br. 62, 15. 3. 1958., 8. Uobičajeno se fragmenti nekog romana u novinama objavljuju kao svojevrsna najava preвода celog romana. Valjalo bi posebno istražiti zašto je prevod ovoga romana izišao čitavih šesnaest godina kasnije.

³⁸ Vladan DESNICA, *Pomladi Ivana Galeba. Igre pomladi in smrti*, Maribor 1974.; Vladan DESNICA, *Pomladi Ivana Galeba. Igre pomladi in smrti*, 2 sv., Ljubljana 1976.

³⁹ Židovu misao citira Rotar i u originalu, na francuskom jeziku, iz njegove knjige o Dostojevskom, objavljene 1923: „C'est avec les beaux sentiments l'on fait la mauvaise littérature.“

⁴⁰ Videti: Radina VUČETIĆ, *Monopol na istinu. Partija, kultura i cenzura u Srbiji šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka*, Beograd 2016., 96–114.

ziciju u jugoslovenskom kulturnom životu: romani su mu prevedeni, a u Prosvetinoj *Maloj enciklopediji* iz 1968. o njemu se kaže da ga „odlikuje velika iskrenost, prezir prema predrasudama i utvrđenim mišljenjima“.⁴¹ Tako i u Desničinom romanu *Proljeća Ivana Galeba* „iz tamnih osećanja i teških resantimana nastala [je] kvalitetna literatura“, koja se „snažno udaljava od uobičajenih književnih formi, te se ne može jednostavno označiti ni kao roman, ni kao povest ili biografija“.⁴² U zadatak ovoj studiji autor stavlja: „objasniti unutarne i spoljašnje ustrojstvo ovog dela, koherentnost (međuzavisnost) tog unutrašnjeg i spoljašnjeg, te opisati najznačajnije strukturne slojeve: sadržajne, misaone, stilske“.⁴³ Pritom se „ne možemo osloniti ni na jednu u praksi oprobano ili uzornu metodologiju, nego valja poći od imanentnih svojstava ovog dela i njegove prirode te tako pokušati da budemo konkretni i delu verni“.⁴⁴

Ali pre nego što pređe na stvarnu analizu dela, Rotar skrupulozno navodi (u fusnoti) bibliografiju do tada obelodanjenih studija o ovom Desničinom romanu, da bi tekst „začimio“ jednim dragocnim ličnim sećanjem na Desnicu. Priseća se, naime, svog višegodišnjeg službovanja na Sveučilištu u Zadru (od 1957. do 1964. godine), pa kaže:

Pre neku deceniju, pisac je sam samcat i sporoga koraka posećivao svoj rodni Zadar, pa sam tada u nekoliko navrata imao prilike da ga sretnem. Ostavljao je utisak zamišljenog, ka svom unutrašnjem svetu okrenutog, pomalo umornog, ne suviše druželjubivog, a povremeno silovitog, već osedelog intelektualca, koji nema baš mnogo kontakata s ljudima. Možda ga je već tada pritiskala bolest jer se čini da se tada ni u svom rodnom Zadru, gde se rodio godine 1905, nije baš najbolje osećao. I među malobrojnim prijateljima bio je tih i suzdržan, ali imajući na umu lik Ivana Galeba, čovek je mogao ne samo da ga razume, nego i da ga veoma poštuje.⁴⁵

U drugom, najkompleksnijem i najdužem delu ove četverodelne studije koja broji trideset strana, autor najpre ističe da roman polazi kako od iskustvenih, životnih detalja koji se odnose na vreme i sredinu u kojoj roman nastaje (uz odlično poznavanje bolničke atmosfere), tako i od sećanja na detinjstvo, ali i od nastojanja da na hiljade načina pokaže koliko je za čoveka značajan irealni, osećajni, emotivni svet. Rotar razmatra sadržaj, strukturu i međusobnu povezanost, odnosno fragmentarnost nejednako dugačkih poglavlja romana, ističući da je Desnici stalo pre svega do toga da čitaocu prenese spoznaje o junakovom, ali i emotivnom i unutrašnjem svetu čoveka uopšte, a manje o njegovoj delatnoj, stvarnoj prirodi. Posebnu pažnju posvećuje spretnom Desničinom ukazivanju na pogubnost dogmatizma i ideologizma. Duže se zadržava na dijalozima, odnosno imaginarnim dijaloziranim monolozima, solilokvijima Ivana Galeba i Ivana Glavana, te zaključuje da ovi dijalozi za predmet imaju izrazito ontološke preokupacije, kao što su pojmovi Istina, Spoznaja, Akcija, a na kraju se uvek dođe do zaključka da su „osećanja i razmišljanja vredniji i značajniji nego volja i akcija“.⁴⁶ Desnici je – ističe Rotar – svaki Apsolut teret, a ono što mu je blisko

⁴¹ „Žid Andre“, *Mala enciklopedija Prosveta. Opšta enciklopedija*, sv. 1: A–LJ, Beograd 1968., 497.

⁴² Janez ROTAR, „Miselne, snovne in izrazne plasti Desničevih ‘Pomladi Ivana Galeba’“, u: V. DESNICA, *Pomladi Ivana Galeba*, 1974., 5.

⁴³ *Isto*, 6.

⁴⁴ *Isto*.

⁴⁵ *Isto*, 6–7.

⁴⁶ *Isto*, 18.

jeste fluid, fluid individualnoga. S druge strane, međutim, Galebov antipod / dvojniki Ivan Glavan jeste čovek volje i moći. Ova antiteza je za roman veoma bitna.

Ne kao antiteza, već kao vrednosni emotivni ekvivalent na delu je sve vreme – osama, usamljenost. Na ovoj tački Rotar uvodi, kao komparativni član, prozu Ivana Cankara i njegove crtice *Slike iz snova (Podobe iz sanj)* iz 1917. Slovenačkom čitaocu približava on Desnicu postavljajući ga u blizinu klasika Cankara, podsećajući da i Cankar, govoreći, u crticama iz pomenute zbirke, o vrednosti samoće, ovu misao metaforički zaodeva u sliku o „skriti kamrici“ – tajnovitom sobičku ljudskog srca. Obojica autora – ističe Rotar – priznaju da ih ovakvo zatvaranje, povlačenje, samovanje, ka unutra okrenuto razmišljanje i emocije zamaraju, iscrpljuju. Zbog svega toga, sav taj unutrašnji svet i mora ostati samo u nagoveštajima, fragmentima, sasvim kratkim crticama i poglavljima.

Poglavlja jesu razmrvljena – što od čitaoca zahteva pažnju i saradnju – ali, ističe Rotar, pisac nije zanemario značaj „vezivnog tkiva“. Tu ulogu ima, pre svega, Galebova svest, ali od ništa manjeg značaja nisu ni piščeva etička razmišljanja: neprestana su autorova određivanja, a u skladu s etičkim nazorima. On stoji na onoj strani na kojoj su skromnost, dubina razmišljanja, smirenost, ljudska dobrotu, poštenje u samoposmatranju, zatim psihološka sugestivnost i sposobnost velike neposrednosti doživljavanja najrazličitijih stanja.

U završnom delu studije Rotar pažnju posvećuje jezičkim i stilskim vrednostima Desničina romana. Ono što čitaocu sa štokavskog govornog područja može biti posebno interesantno jeste čitav niz lokalizama kojima se služe Desničini likovi, a koje Rotar pronalazi u vrlo živoj primeni u slovenačkim govorima: brlog, zibka, kresnice, navadan, pravdanje (parničenje), luknja, stiska... U zaključku, Rotar prozu Vladana Desnice smešta uza sam bok tada najznačajnijih jugoslovenskih prozaista Ive Andrića i Meše Selimovića.

Naslov Rotarove studije iz drugog izdanja prevoda romana *Proljeća Ivana Galeba* glasi: *Novine Vladana Desnice v oblikovanju pripovedništva*,⁴⁷ što upućuje na zaključak da će sada reč biti ne samo o romanu, nego o ukupnom Desničinom opusu, i njegovom mestu u prozi (ovu imenicu ne ograničava nikakvim epitetom: ne misli samo na hrvatsku i srpsku prozu, nego na prozno stvaralaštvo kao takvo). Tu na prvo mesto postavlja savršen sklad i čvrstu povezanost izabrane tematike, te njene motivacije i stilske izvedbe. Desnica je pisac meditativne proze, okrenut ka unutrašnjem svetu bića, stvari i ukupnog sveta. Stil, jezik, morfologija, sintaksa, ukupan narativni ustroj – sve je tu usklađeno i podređeno fluidnosti izabrane građe: „Vrednost Desničinih proza jeste dakle poetičnost i istovremeno životna istinitost, tu nema mesta za artizam kao takav niti za samodopadljivost.“⁴⁸ Poetika ovoga autora iščitava se neposredno iz njegovih dela, u kojima ne manjka ni ekstrapolacija odlomaka iz eseja u kojima Desnica eksplicite razmišlja o proznoj tehnici, što navodi na zaključak da je roman pisan izuzetno modernom proznom tehnikom. Podloga, polazište te nove

⁴⁷ Janez ROTAR, „Novine Vladana Desnice v oblikovanju pripovedništva“, u: V. DESNICA, *Pomladi Ivana Galeba*, 1976., 259–279. Priređujući ovaj tekst za objavljivanje u knjizi *Književnost in spoznavanje*, Rotar je malo izmenio naslov, pa on glasi „Novo v proznem oblikovanju Vladana Desnice“. I prvi Rotarov esej, onaj iz 1974. godine, izmenjen je u „Miselne prvine v strukturi Desničevih *Pomladi Ivana Galeba*“. Videti: Janez ROTAR, *Književnost in spoznavanje. Recepcija del 20. stoletja*, Ljubljana 1985., 109–121 i 123–143. Kao i sam Desnica, Rotar se stalno vraća svojim ranije objavljenim radovima te u njih unosi izmene i dopune.

⁴⁸ J. ROTAR, „Novine Vladana Desnice v oblikovanju pripovedništva“, 260.

tehnike pisanja jeste „relativizacija apsolutnoga: oslabljena je granica i ublažena suprotnost odnosa onoga što je racionalno i onoga što je iracionalno u čoveku“. ⁴⁹ Rotar odlično opisuje suštinsku razliku između proze i poezije sa socijalnim motivima (izričito navodi imena Slavka Kolara, Ivana Dončevića, Novaka Simića, Vjekoslava Kaleba), nastale u hrvatskoj književnosti između dva rata, i proze sa socijalnim motivima kod samoga Desnice. Na primeru priče *Proljeće u Badrovcu* pokazuje kako, kojim se narativnim sredstvima Desnica udaljava od sentimentalizma tako karakterističnog za raniju prozu: nova, moderna proza, kakvu zastupa Desnica, odriče se svake eshatologije, svih doktrina, ma kako one delovale ili uveravale da jesu spasonosne. Od proze se zahteva da bude poetizovana, ali istovremeno i životno uverljiva. Iako je ovakvu poetiku Desnica primenjivao već od prve svoje duže proze, romana *Zimsko ljetovanje*, što je kod kritičara stvorilo velike nedoumice u definisanju književnoga žanra, eksplicitno je o ovome načelu svoje poetike Desnica progovorio u najdužem romanu, *Proljećima Ivana Galeba* – banalni, sasvim sitni, jedva приметni događaji, a ipak unutarnja napetost i izuzetna senzibilnost i psihološko uživljavanje u stanja, realna i irealna, što sve preuzima funkciju kohezivnosti pripovednog tkiva. Ukratko, Rotar je prostor pogovora za knjigu u izuzetno visokom tiražu iskoristio kako bi što bolje opisao poetiku Vladana Desnice, koja u prozu unosi nove kvalitete, ukidajući centralnu ulogu fabule, a unoseći u tekst poetičnost i refleksivnost, ostajući pritom verna pojmu životne uverljivosti.

U knjizi *Književnost in spoznavanje* mesta je našao i treći tekst o Desnici, koji nosi naslov *Trije romani iz leta 1957*.⁵⁰ Romane objavljene 1957. godine – *Lelejsku goru* Mihaila Lalića, *Baladu o trubi i oblaku* (*Balada o trobenti in oblaku*) Cirila Kosmača i *Proljeća Ivana Galeba* Vladana Desnice – Rotar posmatra u svetlu činjenice da su sva tri naknadno doživela značajne prerade: u Desničinom romanu iz 1961. nalaze se dva poglavlja kojih nije bilo u izdanju iz 1957; Lalić je izmenjenu, novu varijantu romana *Lelejska gora* objavio 1962, a Kosmač je konačan oblik duže priče *Balada o trobenti in oblaku* objavio tek 1964, čitavih sedam godina nakon prvog izdanja. Druga međusobna sličnost jeste da sva tri romana kao temu imaju „borbu pojedinca za život, a protiv smrti“: „U sva tri romana temu označava antitetični odnos između života i smrti.“⁵¹ Kod Lalića i Kosmača vreme zbivanja radnje je konkretnije prikazano (Drugi svetski rat), dok kod Desnice vreme nije posebno definisano, ali je ipak istaknuto da Ivan Galeb živi u „nespecifičnim“ istorijskim okolnostima. Posebnu srodnost između Desnice i Kosmača Rotar potvrđuje i jednim osobnim svedočenjem. Pošto se duže bavio Desnicom, učinilo mu se da postoje sličnosti između diskurzivnih i esejističkih interpolacija u prozama Desnice i Kosmača, koje su kod oba pisca uvek u korelaciji s ontološkim dimenzijama dela. Prilikom jednog susreta sa Kosmačem Rotar je pomenuo ovome piscu to svoje zapažanje, a Kosmač mu je „iskreno obradovan to potvrdio i dodao da izuzetno ceni Desničino delo i njegov opus, a i da su njih dvojica prijatelji“.⁵² Iako

⁴⁹ Isto, 261.

⁵⁰ J. ROTAR, *Književnost in spoznavanje*, 207–222. Ovaj je tekst Rotar pročitao na skupu o Mihailu Laliću, održanome u Titogradu, a objavio ga na slovenačkom u *Našim razgledima* (33/1984., br. 39, 594–596). Potom je tekst uvršten u zbornik *Mihailu Laliću u počast* (ur. Radonja Vešović), Titograd 1984., 109–121. Ovde citiramo samo knjigu *Književnost in spoznavanje*.

⁵¹ J. ROTAR, *Književnost in spoznavanje*, 208–209.

⁵² Isto, 210.

Desnica i Kosmač roman usredsređuju na glavnog junaka, dok Lalić preko Lada Tajovića razmatra problematiku koja se širi na čitavu etničku celinu, na sve Crnogorce, i to ne samo u vremenu Drugog svetskog rata, nego i na njihove stoletne osobine, ove autore zapravo duboko spaja način pripovedanja. Posebnu pažnju Rotar posvećuje specifičnim oblicima prisustva autora u ovim delima: kod Lalića i Desnice se autorovo stajalište izražava preko glavnog junaka, dok je kod Kosmača ovo prisustvo izraženo na više načina: od eksplicitnog autorovog komentara uključenog u delo, preko izjava jednog od likova, do zamaskiranog pojavljivanja autora u samoj organizaciji pripovednih slojeva. Tu je zatim i tema čovekove usamljenosti, tehnika samootkrivanja i samospoznaje, kako u stanjima svesti, tako i buni-la ili podsvesti, što sve približava ova dela psihološkom tipu romanu. Svuda se pojavljuje i dvojnjak glavnog junaka, što doprinosi otkrivanju ontoloških problema kroz sudbinu tih likova. Ukratko, Rotar je ova tri pisca pročitao na veoma inventivan način, otkrivajući u svakome od njih karakteristike koje se inače, bez tog zajedničkog konteksta, ne bi tako jasno mogle sagledati.

I najzad, godine 1985. u časopisu *Slavistična revija* Rotar je uporedio, i nastojao da definiše, tip fikcije u prozi Vladana Desnice i Danila Kiša.⁵³ U uvodnih nekoliko paragrafa nastoji on da skicira različite vidove književne fikcije u prozi od 19. veka pa nadalje – govori o razlici između mitskog, bajkovitog, sanjanog i nadrealnog – ali ga pre svega zanima moderna apstraktna imaginacija i njena funkcija u prozi Desnice i Kiša. Kod Desnice je motivacija prisustva fantastike čisto psihološka, kod Kiša je osim psihološke motivacije važna i politička: apsurdnost totalitarnog sistema on prikazuje upravo kao apsurd zamene pojmova istine i laži – i ono što propaganda ističe kao istinito, u biti je lažno. Kod Desnice je prisustvo fiktivnih, irealnih momenata u službi što detaljnijeg opisivanja čovekovog unutrašnjeg sveta; kod Kiša postoji i to, ali i mnogo više od toga: on se, kao i brojni drugi moderni pisci, poigrava dokumentarnošću, proglašava apokrifne za dokumente, i obrnuto.

U tekstovima Janeza Rotara, koji se Desnicom bavio najduže i o njemu napisao čak četiri opsežne studije, središnje mesto zauzima formalna struktura pripovedanja. Rotara privlače strukturalne inovacije koje je Desnica uveo u prozu svoga vremena. Iako je svoje bavljenje Desnicom Rotar započeo upravo kada je na slovenački preveden roman *Proljeća Ivana Galeba*, njemu se tema smrti neće nametnuti kao značajna i izuzetna ni u jednoj od njegovih studija; on će je pomenuti samo kao jednu od niza opsesivnih tema u tome opusu. Ali analiza tematskih nivoa teksta i nije bila u žiži interesovanja ovog književnog kritičara i istoričara; u prvi plan on je stavio strukturalne inovacije koje je u prozu uveo Vladan Desnica.

Nema ovde prostora za detaljnije prikazivanje recepcije Vladana Desnice u Sloveniji nakon njegove prerane smrti. Neki od tih tekstova ne zaslužuju samo veću pažnju, nego možda i prevod na hrvatski, u nekoj antologiji koja bi okupila najznačajnije književne kritike objavljene o Desnici izvan jezičnog područja na kojem je delovao. Valjalo bi, jednom prilikom, pregledati i oceniti i Desničino prisustvo u antologijama proze, te sastaviti pouz-

⁵³ Janez ROTAR „Fiktivno v prozi Vladana Desnice in Danila Kiša“, *Slavistična revija*, 33/1985., br. 2, 271–280. Jedino je ovaj Rotarov tekst objavljen samo na jednom mestu. Videti belešku 36.

danu i pedantnu bibliografiju svih tragova ovoga pisca na slovenačkom jeziku.⁵⁴ To ostaje za neku drugu priliku.

Literatura

- Štefan BARBARIČ, „Podnebja Vladana Desnice“, *Sodobnost*, 15/1967., br. 7, 738–744.
- Vladan DESNICA, *Pomlad v Badrovcu*, Ljubljana 1963.
- Vladan DESNICA, *Pomladi Ivana Galeba. Igre pomladi in smrti*, Maribor 1974.
- Vladan DESNICA, *Pomladi Ivana Galeba. Igre pomladi in smrti*, 2 sv., Ljubljana 1976.
- Vladan DESNICA, *Progutane polemike* (prir. Jovan Radulović), Beograd 2001.
- Jože FILO, „Pomlad v Badrovcu“, *Nova obzorja*, 16/1963., br. 9–10, 473–474.
- Gregor KOCIJAN, „Proza Vladana Desnice“, *Dialogi*, 3/1967., br. 9, 455–459.
- Slavko KOLAR – Marijan MATKOVIĆ (ur.), *Hrvatski povojni novelisti. 1945–1949*, Ljubljana 1950.
- Kajetan KOVIČ, „Vladan Desnica, *Zimsko ljetovanje in Proljeća Ivana Galeba*“, *Tedenska tribuna*, 7/1959., br. 38, 5.
- Miha MATÈ, *Na sončni strani. Izbor sodobne jugoslovanske kratke proze*, Ljubljana 1976.
- Tone POTOČAR, „Ob smrti Vladana Desnice“, *Delo* (Ljubljana), br. 63, 7. 3. 1967., 5.
- Tone POTOČAR, „Zapisek o pripovedništvu Vladana Desnice“, u: Vladan DESNICA, *Pomlad v Badrovcu*, Ljubljana 1963., 419–427.
- Janez ROTAR „Fiktivno v prozi Vladana Desnice in Danila Kiša“, *Slavistična revija*, 33/1985., br. 2, 271–280.
- Janez ROTAR, *Književnost in spoznavanje. Recepcija del 20. stoletja*, Ljubljana 1985.
- Janez ROTAR, „Miselne, snovne in izrazne plasti Desničevih ‘Pomladi Ivana Galeba’“, u: Vladan DESNICA, *Pomladi Ivana Galeba. Igre pomladi in smrti*, Maribor 1974., 5–34.
- Janez ROTAR, „Novine Vladana Desnice v oblikovanju pripovedništva“, u: Vladan DESNICA, *Pomladi Ivana Galeba. Igre pomladi in smrti*, sv. 2, Ljubljana 1976., 259–279.
- Janez ROTAR, „Trije romani iz leta 1957“, *Književnost in spoznavanje. Recepcija del 20. stoletja*, Ljubljana 1985., 207–222.
- Milan ŠEGA, „Pomlad v Badrovcu“, *Delo* (Ljubljana), br. 147, 31. 5. 1963., 5.
- Stanko ŠIMENC, „Pomlad v Badrovcu“, *Sodobnost*, 11/1963., br. 10, 946–947.
- Emil ŠTAMPAR, „Smrt bojevnika proti smrti. Vladan Desnica 1905–1967“, *Naši razgledi*, 16/1967., br. 8, 190.
- Rapa ŠUKLJE, „Med Sutjesko in Badrovcem“, *Tedenska tribuna*, 12/1964., br. 4, 7.
- Grigor VITEZ (ur.), *Put u slobodu. Zbornik pripovijedaka i zapisa iz Narodnooslobodilačke borbe*, Zagreb 1951.
- Radina VUČETIĆ, *Monopol na istinu. Partija, kultura i cenzura u Srbiji šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka*, Beograd 2016.

⁵⁴ Na adresi <https://isllv.zrc-sazu.si/sl/zbirka/kartoteka-tujih-avtorjev-v-slovenskem-periodi%C4%8Dnem-tisku#v> mogu se pronaći podaci o postojanju veoma korisne kartoteke, na žalost još uvek samo u formi bibliotečkih listića, o prisustvu pojedinih stranih pisaca u periodičnim publikacijama na teritoriji Slovenije od 1770. do 1970. Desnica tamo ima 191 listić! Prvi pomen ovoga autora je iz 1948. godine (*Primorski dnevnik*, br. 979, 2): anonimni autor izveštava o časopisu *Hrvatsko kolo* i samo uzgred spominje Desnicu. Za podatke zahvaljujem dr Alenki Koron, voditeljici Biblioteke Inštituta za slovensko literaturu in literarne vede pri ZRC SAZU u Ljubljani.

THE CRITICAL RECEPTION OF VLADAN DESNICA AND HIS WRITING ON DEATH IN SLOVENIA

Desnica had a stronger presence on the Slovene literary scene than many of his Croatian and Serbian contemporaries. Literary criticism of Desnica's prose fiction is particularly abundant and highly informative. It could, perhaps, even be said that this critical reception resulted in the emergence of a particular, Slovene Vladan Desnica. Tone Potokar was Desnica's most prolific translator, as well as the author of the first comprehensive overview of his prose fiction. Janez Rotar, on the other hand, penned the most extensive body of theoretical work on Desnica. The aim of this paper is to provide an overview of the ways in which Desnica was represented on the Slovene literary scene. The personal recollections of literary critics Štefan Barbarič and Janez Rotar concerning Desnica's life and the period immediately after his death are of particular interest.

Key words: reception, translations, memoirs, recollections

SMRT U OPUSU VLADANA DESNICE I EUROPSKOJ KULTURI: POETIČKI, POVIJESNI I FILOZOFSKI ASPEKTI

Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog
skupa Desničini susreti 2017.

Uredili

Ivana Cvijović Javorina
Drago Roksandić

FF press

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb 2018.

Biblioteka DESNIČINI SUSRETI

sv. 16

Nakladnici

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet,
Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije
Institut za književnost i umetnost u Beogradu
FF press

Za nakladnike

prof. dr. sc. Vesna Vlahović-Štetić
dr. Bojan Jović, znanstveni savjetnik

Urednici

Ivana Cvijović Javorina, prof.
prof. dr. sc. Drago Roksandić

Recenzenti

prof. dr. sc. Damir Agičić
prof. dr. sc. Dušan Marinković

Tiskanje ove knjige omogućeno je sredstvima Ministarstva znanosti i obrazovanja
Republike Hrvatske i sredstvima Ministarstva prosvete,
nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

Fotografija na naslovnici
Vladan Desnica (iz fotodokumentacije dr. sc. Uroša Desnice)

SMRT U OPUSU VLADANA DESNICE I EUROPSKOJ KULTURI:
POETIČKI, POVIJESNI I FILOZOFSKI ASPEKTI
Zbornik radova s Desničinih susreta 2017.

Ivana Cvijović Javorina
Drago Roksandić (ur.)

Izvršni nakladnik
Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Zagreb, Ivana Lučića 3
tel. 01/4092-111; faks 01/6156-879
e-mail: info@ffzg.hr
www.ffzg.unizg.hr

Izvršni urednik
Boris Bui

Grafička oprema
Boris Bui
Marko Maraković

Prijevod sažetaka na engleski jezik
Marija Marčetić

Lektura
Samanta Paronić
Grozda Pejčić

Korektura
Ivana Cvijović Javorina

Izrada kazala
dr. sc. Jadranka Brnčić

Idejno rješenje naslovnice
Marko Maraković

Grafičko oblikovanje naslovnice
Boris Bui

Naklada
300 primjeraka

Tisak i uvez
Tiskara Zelina, Sv. Ivan Zelina

CENTAR ZA KOMPARATIVNOHISTORIJSKE
I INTERKULTURNE STUDIJE

SMRT U OPUSU VLADANA DESNICE I
EUROPSKOJ KULTURI:
POETIČKI, POVIJESNI I FILOZOFSKI ASPEKTI
Zbornik radova s Desničinih susreta 2017.

Uredili
IVANA CVIJOVIĆ JAVORINA
DRAGO ROKSANDIĆ